

55. İnşâ sanatı ve Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin *Bedî'ü'l-inşâ'* adlı eserinden örnekler

Sedat AKAY¹

APA: Akay, S. (2022). İnşâ sanatı ve Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin *Bedî'ü'l-inşâ'* adlı eserinden örnekler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 875-895. DOI: 10.29000/rumelide.1190344.

Öz

İnşâ terim olarak, "yazmak, yazma sanatı ve kompozisyon" gibi anlamların yanı sıra resmî veya özel yazışmaların belirli bir usule göre yapılmasının inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eder. Belagat ve fesahat ölçülerine göre söylenmiş veya yazılmış, belli kurallara bağılı, edebî güzellik taşıyan her çeşit söz veya düzyazı da inşâ terimiyle ifade edilir. Bu sanatı konu edinen disipline ilmü'l-inşâ, bu disiplinin kurallarına uygun olarak yazılmış resmî ve özel mektuplar ile yazışmaların bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlere *münşeât mecmuaları* adı verilir. Edebiyat ve belagat açısından son derece önemli olan bu eserlerin telif edilmesinin en önemli amaçlarından biri, devlet hiyerarşisi içinde çok önemli roller üstlenen kâtiplere yazışma usul ve kaidelerini öğretmek bu bilgileri gelecek nesillere aktarmaktır. Emevîler döneminden Osmanlı Devleti dönemine uzanan zaman diliminde inşâ sanatı ile ilgili pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Osmanlı devri âlimi Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin (öl. 1033/1624), *Bedî'ü'l-inşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebât ve'l-mürâselât* adlı eseridir. On dört baptan oluşan eserde çeşitli şahıs veya makamlara hitaben yazılacak resmî ve özel yazılarda riayet edilmesi gereken kurallar, kullanılması gereken sıfat, lakap ve hitap sözleri, kitabet adabı, mektup yazılırken dikkat edilecek hususlar ve çeşitli amaçlara yönelik temsili yazı örnekleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümünde ilmî bir disiplin olarak inşânın anlamı, inşânın ortaya çıkışı ve Arap edebiyatındaki yeri, durumu ve tarihî gelişimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise inşâ sanatında; insanların toplum içindeki ilişkisi ve iletişimleri, hiyerarşik silsile, yazışmalarda gözetilecek kurallar ile bu tür eserlerde bulunan secili ve sanatsal ifadeleri gözler önüne sermek amacıyla söz konusu eserden seçilmiş manzum ve mensur metinlerden örnekler verilmiştir. Kısaca *İnşâ-ı Mer'î* olarak adlandırılan bu eserde; yazışmaların kendine has terminolojisi ile bunlara dayalı edebî dil ve üslup, yazışmalarda gözetilen kurallar, toplum içindeki insan ilişkileri ve iletişimleri, devlet yapısının ve sosyal hayatın hiyerarşik münasebet düzeyleri gibi kültürel zenginliklere ilişkin önemli bilgiler bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İnşâ, Münşeât, Mer'î b. Yûsuf el-Kermî, Bedî'ü'l-inşâ

The art of composition and examples from Mer'î b. Yusuf al-Kermî's *Bedî'a'l-insha*

Abstract

As a term, Composition refers to the subtleties of making official or private correspondence according to a certain method, which means "writing, the art of writing and composition", and the art of writing letters. In addition to this meaning, all kinds of words or prose that are uttered or written according

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, (Siirt, Türkiye), sedatakay56@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2210-7696 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.08.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1190344]

to eloquence and fluency, adhere to certain rules, and include literary beauty are also expressed with the term composition. The discipline that deals with this art is called 'ilma'l-insha, and the works created by bringing together official and private letters and correspondence written in accordance with the rules of this discipline are called münşeât journals. One of the most important purposes of writing these works, which are extremely important in terms of literature and rhetoric, is to teach the clerks, who play very important roles in the state hierarchy, the rules and procedures of correspondence and to transmit this information to future generations. Many works were written about the art of composition in the period from the Umayyad period to the Ottoman Empire period. One of them is the work of Ottoman era scholar Mer'î b Yûsuf al-Kermî (d. 1033/1624), named *Bedi'a'l-insha* ve's-sifat fi'l-muqatabat wa'l-murasetat. In this work, which consists of fourteen chapters, there are rules to be followed in official and private writings to be written to various persons or authorities, adjectives, nicknames and address words, points to be considered when writing letters and representative writing examples for various purposes. In the first part of this study, the meaning of composition as a science discipline, its place in Arabic literature since its emergence, its position and historical development are emphasized. In the second part, art and life of Mer'î b. Yusuf al-Kermî are investigated. In the third part, in the art of composition; In order to reveal the relations and communication of people in the society, the hierarchy, the rules to be followed in correspondence and the selected and artistic expressions in such works, examples of selected verse and prose texts from the work in question are given. In this work, which is briefly called *İnshâ-i Mer'î*; There is important information about cultural richness such as the unique terminology of correspondence and the literary language and style based on them, the rules observed in correspondence, human relations and communications in the society, the hierarchical relationship levels of the state and social life.

Keywords: Composition, Munsheat, Mer'î, b. Yusuf al-Kermî, *Bedi'a'l-insha*

Giriş

Arapça ism-i masdar olan “neşe'e/نَشَاءٌ” kökünden türeyen if'al/إفعال babındaki inşâ/إنشاء; kelimesi, “bina etmek, başlamak, güzel şiir okumak veya güzel konuşmak, ortaya çıkarmak, icat ve ihdas etmek, hikâye etmek, kaside veya makale te'lif etmek, kurmak, üretmek, yazmak, yazma sanatı, kompozisyon” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, t.y.: 6/4419; Emîl, 2006: 3/405; Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, 2004: 920; Durmuş, 2000: 334). Terim olarak ise ifade edilmek istenen manaları birbiriyle bağlantılı ve hâle münasip kelimeleri seçerek uygun üslupla nasıl ifade edileceğinin bilgisini veren ilimdir (el-Haşimî, 1969: 1/16).

Zihinde var olan manaları; muhabata tesir edecek şekilde birbiriyle bağlantılı ve güzel kelimeleri seçerek uygun üslup ve belagat kuralları dairesinde nasıl ifade edileceğini konu edinen disipline, *ilmü'l-inşâ* (inşâ ilmi) denilmiştir (Aşur, 2011: 19). Bu ilmin kurallarına uygun olarak hazırlanmış metinlere münşeât adı verilmiş, resmî yazışmalar ve mektuplardan örnek alınmaya değer görülenler çeşitli mecmualarda derlenerek nakledilmiştir (Durmuş, 2000: 334).

İnşâ sanatı ile ilgili Arapça, Farsça ve Türkçe çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Söz konusu eserler resmî yazışmalarla doğrudan alakalı şekilde ortaya çıktığı için yazıldığı dile bağlı nitelikler taşımaya başlamıştır. Önce Arap edebiyatının bir parçası şeklinde Arapça inşâ literatürü, daha sonra Farsça ve bilhassa Osmanlı döneminde geniş bir Türkçe inşâ literatürü teşekkül etmiştir (Durmuş, 2000: 335).

Çalışma konumuz olan Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin (öl. 1033/1624), *Bedî'u'l-inşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebât ve'l-mürâselât* adlı eseri, Arapça inşâ literatüründeki önemli eserlerden biridir. Çalışmamızda inşâ disiplininin ruhunu yansıtmak ve edebî zevki hissettirmek gayesiyle söz konusu eserden metinler seçilmiş; şiirler manzum olarak, nesir parçalar da mümkün olduğu kadar secili ve birbirleriyle uyumlu kelimeler kullanılarak tercüme edilmiştir.

Münşeât geleneğine uygun olarak çeşitli mektup ve yazışma örneklerinin derlendiği bu eserde; yazışma usulleri, çeşitli makamlara hitaben yazılacak resmî ve özel yazışmalarda dikkat edilecek kaide ve usuller, kullanılması gereken sıfat, lakap, dualar ve şiirler ile muhtelif konu ve amaçlarla ilgili temsili yazı örnekleri bulunmaktadır. Söz konusu mektup ve yazışmalar, geçmişte etkin olarak kullanılan iletişim araçlarından olup dil, edebiyat ve kültür açısından ihmal edilmemesi gereken ürünler olarak görülmelidir. Bu örnekler üzerinden toplum içindeki insanların münasebet düzeyleri ve iletişimleri, resmî ve özel kişiler arasındaki hiyerarşik iletişim, yazışmaların kendine has terminolojisi ile bunlara dayalı edebî dil ve üslup üzerinden çok yönlü okumalar yapmak ve çeşitli sonuçlar çıkarmak mümkündür.

1. Arap edebiyatında inşâ

Arapların Cahiliye Dönemi'nden kalan en büyük sanat mirası ve eserleri, fasih dilleri ve şiirleridir. Yazının yaygın olmadığı bu dönemde toplum, gelenekleri teşekkül etmiş bir nazım ve nesir sanatına, kaidelere dayanmayan ama tüm duygularını ifade edebilecek derecede gelişmiş ve hayatın önemli bir parçası sayılan bir şiir diline sahipti. Dillerine ve edebiyata son derece düşkün olan Arap toplumu Ukaz, Zü'l-Mecaz, Mecenne gibi panayırarda bir araya gelip şiir yarışmaları düzenleyerek maharetlerini sergilemek ve üstünlüklerini kabul ettirmeye çalışırlardı. Şiirin sihirli ve etkileyici gücünü bilen Araplar, nesir sanatından da her vesile ile faydalanmışlardır. Bu dönemde henüz yabancı milletlerle kaynaşmadıklarından dilleri *lahndan* uzak, halis ve beliğdi. Kısa cümlelerden sağlam bir şekilde terkip edilmiş özlü ifadeler ve hikmetli özdeyişlere sahipti. Cahiliye Dönemi'ndeki yazılı belgelerden hareketle nesir sanatının şiirde olduğu gibi günlük konuşma dilinden farklı estetik ve sanatsal bir özellik gösterdiği anlaşılmaktadır (Zeyyat, 1993: 17-18; Gültekin, 2007: 4).

İslam dininin Arap yarımadasında yayılmasından sonra Kur'an-ı Kerim ve hadislerin etkisiyle Arap toplumunun kültür ve zihniyetinin değişmesine paralel olarak edebiyatları da yapı, muhteva ve amaç açısından değişime uğramış, Arap dili insanların yeni dine davet edilmeleri, İslam dini ve Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasında önemli birer araç olarak kullanılmıştır. Daha önce şarap, kumar, kabilesi ve nesebiyle övünme gibi İslam dininin yasakladığı fiilleri öven şairlerin yerini, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden iktibaslar yapan hatipler almıştır (Zeydan, 1936: 1/177-179; Zeyyât, 1993: 65; Gültekin, 2007: 4-6).

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam'a davet/tebliğ içerikli mektupları, İslam tarihindeki ilk resmî mektup örnekleri sayılır. el-Kalkaşendî, "Resulullah'ın (s.a.v.) Mektupları" başlığı altında konu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

Resulullah (s.a.v.), mektuplarına ekseriyetle "من محمد رسول الله إلى فلان" (Allah Resülü Muhammed'den filan kişiye) bazen "أما بعد" (...den sonra) bazen de "سلم أنت" (esen kal) sözü ile başlardı. Mektubun başında muhatabın ismini veya meşhur olan künyesini zikrederdi. Hitaptan sonra muhatap eğer Müslüman ise "السلام على من آمن بالله ورسوله" (Selam, Allah'a ve Resulüne inananın üzerine olsun), aksi durumda "فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا" (Hidayete tabi olanlara selam olsun) derdi. Selamdan sonra

هو” (Kendisinden başka ilah olmayan Allah’a hamd ederim) yazar ardından teşehhüt ifadesini yazardı. Bazen de hamd ve teşehhüt lafızlarını zikretmezdi. Bu giriş faslından sonra esas bölüme “أما بعد” (...den sonra) veya başka bir ifadeyle geçerek yine selamla mektubu sonlandırır (el-Kalkaşendî, 1922: 6/365-366).

Bu ifadelerden hareketle Resulullah’ın (s.a.v.) döneminde yeni bir inşâ üslubunun ortaya çıktığı söylenebilir.

Dört Halife devrinde inşâ konusunda Peygamber Efendimizin izi takip edilmiştir. İslam coğrafyasının genişlemesi sebebiyle siyasi yazışmalar hem çoğalmış hem de çeşitlilik kazanmıştır. Bu devirde yazışmalar özlü ve kolay anlaşılır bir hüviyet taşıırken zamanla daha uzun, ağıdalı ifadeler ve tazim ihtiva eden cümlelere yer verildiği görülür. Hz. Ebubekir (r.a.) hitabet ve inşâ konusunda Hz. Muhammed’in (s.a.v.) mektuplarını ve sözlerini örnek almıştır. Hz. Ömer (r.a.) zamanında fetihlerin artmasıyla devletin idari, askerî ve mali faaliyetlerinin düzenli yürütülebilmesi amacıyla divan adı verilen müessese ile birlikte inşâ, kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Resmî okullar açılıp muallimler tayin edilmiştir. Hz. Osman (r.a.) mektuplarında şiir kullanan ilk halifedir. Hz. Ali’nin (r.a.) mektuplarında seci ve süslü sözler daha çok kullanılmış; şiir, ayet ve hadislerle bolca yer verilmiştir (Keskiner, 1996: 27; Yılmaz, 1998: 43-46; Gültekin, 2007: 7-8).

Emevîler Dönemi, inşâ konusunda Dört Halife devrinden büyük farklar gösterir. Bu dönemde fikrî, siyasi ve kültürel açıdan yeni anlayış ve akımlar ortaya çıkmış, bunlara paralel olarak inşâ ve kitabet sanatı da değişip gelişmiştir. Bunun iki sebebi olduğu düşünülebilir. Birincisi mektup yazarların fesahat ve belagatte zirvede olmalarıdır. İkincisi ise Divan-ı Resail’in kurulması ve burada profesyonel vazifelilerin istihdam edilmesidir (Yılmaz, 1998: 52; Keskiner, 1996: 111-115).

Abbasîler döneminde, edebiyatın bir türü sayılan ve konuları belagat eserlerinde dağınık olarak bulunan inşâ sanatı, müstakil bir ilim hüviyeti kazanmıştır. Önceki dönemlerin birikimi tedvin edilip belagat ilminin gelişmesine bağlı olarak inşâ sanatıyla ilgili çok sayıda eser kaleme alınmıştır (Aşûr, 2011: 50-51). İnşâ sanatının gelişmesinde rol oynayan bu âlim ve ediplerin yazdıkları temel eserler kısaca şöyle sıralanabilir:

Sihâbeddin Mahmûd el-Halebî (öl. 725/1324) tarafından kaleme alınan *Hüsni’t-tevessül ilâ-ş mâ’ati’t-teressül* adlı eser, bu döneme ait ilk eserdir. Eserin ilk bölümlerinde belagat ilmi ile edebî sanatlarda kullanılan terimler üzerinde duran müellif, sonraki bölümlerde hayvan türleri, harp aletleri, ordunun sevk ve idaresi, hükümdarlar ve çeşitli halk tabakaları ile muhtelif konulara ait mektup ve yazışma usulleri hakkında bilgi vermektedir (el-Halebi, 1881: 10-128).

İkinci eser, Memlükler devrinin önde gelen devlet adamı ve tarihçilerinden Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Abdilvehhâb en-Nüveyrî (öl. 733/1333) tarafından telif edilen *Nihâyetü’l-ereb fi funûni’l-edeb* adlı otuz bir ciltlik ansiklopedik çalışmadır. 721/1321’de yazılmaya başlanıp 733/1333’te tamamlanan *Nihâyetü’l-ereb*, beş ana bölüme (fenne) ayrılmıştır. İlk bölümde kâinatı tasvir eden müellif, ikinci bölümde Hz. Peygamber ve ashabından bahsettikten sonra cömertlik, yiğitlik, cesaret, tevazu yanında haset ve cimrilikle ilgili çok sayıda nakilde bulunmuştur. Ardından hükümdarlıkla ilgili bahislere yer verilmiştir. Kitabet ve kâtiplerin riayet edecekleri esaslar, ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Üçüncü bölümde hayvan türleri hakkında geniş bilgi verilmiştir. Bitkilere ayrılan dördüncü bölümde çeşitli bitkiler ve şairlerin bu konudaki tasvirlerine yer verilmiştir. Kitabın en hacimli bölümü olan beşinci bölüm tarih konusuna

ayrılmıştır. Bu bölümde önce peygamberlerin hayatını ele alan müellif Hint, Çin, Türk devletleri, Mısır'da kurulan devletler ve Arap kabileleriyle ilgili bilgiler aktarmaktadır (Öz, 2007: 306).

Üçüncü eser, ibn-i Fazlullah el-Ömerî'nin (öl. 749/1384) telif ettiği, daha sonra konuyla ilgili kaleme alınacak eserlere ve özellikle Kalkaşendî'nin *Şubhü'l-a'sâ fi-şimâ'ati'l-inşâ'* adlı eserine kaynaklık etmesi bakımından da ayrı bir yeri bulunan *El-Ta'rîf bi'l-muştalahi's-şerîf* adlı eserdir. Bu eser, münşilerin (kâtip) nazarî ve amelî konularda dikkat etmesi gereken kurallar hakkında bilgi vermektedir. Diploması ilmi, protokol ve kuralları etrafıca incelenir. Eserde örnek mektup ve yazışma çeşitleri, posta teşkilâtıyla ilgili bilgilerin yanı sıra bir münşinin bilmesi gereken savaş, müzik ve oyun aletleri hakkında açıklamalar yapılmıştır (El-Alevi, 1999: 484).

Dördüncü eser, Ahmed b. Abdullah el-Kalkaşendî (öl. 821/1418) tarafından kaleme alınan *Şubhü'l-a'sâ fi-şimâ'ati'l-inşâ'* adlı eserdir. İslam dünyasında bürokrasinin gelişmesi ve kâtiplerin yetişmesi için çok sayıda eserden yararlanılarak kaleme alınan bu eser, on dört cüzlük bir ansiklopedidir.

Kalkaşendî'nin bu çalışmasında, tarih, coğrafya, edebiyat, kitabet ilmi, örf ve âdetler gibi konularda pek çok kaynaktan faydalandığı görülmektedir. Eserin giriş kısmında Kalkaşendî, Arap edebiyatında inşâ ile ilgili kitap yazan müelliflerden her birinin değişik amaçlar doğrultusunda eserlerini şekillendirdiklerini ifade etmektedir. Bu eserlerin bazılarında inşâ ilminin usulleri ve şevâhid üzerinde durulurken bazılarında kâtipler için numune olacak mektup ve yazışma örnekleri ele alınmıştır. Yine bu eserlerden bazıları, inşâ ilmi ile ilgili terimler ve amaçlar üzerinde durmuşlardır. Kalkaşendî'ye göre bu konuda - bazı eksik noktaları bulunmakla beraber- en derli toplu çalışma, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *et-Ta'rîf bi'l-muştalahi's-şerîf* adlı eseridir. *Şubhü'l-a'sâ fi-şimâ'ati'l-inşâ'* 'nın giriş kısmında kitabet sanatı, kâtibin başlıca özellikleri ele alınmış, Araplar ve çeşitli milletler hakkında bilgi verilmiş, dinî ve akli ilimlerin tasnifi yapılarak güzel yazı yazma usulleri anlatılmıştır. İkinci bölümde tarihî ve coğrafi bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Müslüman hükümdarlar, devlet başkanları ve muhtelif görevliler için kullanılan lakaplara dair bilgiler yer almaktadır. Dördüncü bölüm yazışmalar konusuna ayrılmıştır. Beşinci bölümde gizli haberleşme usulleri ile dinî ve idarî görevlere yapılan tayinlerle ilgili yazışmalara örnek verilmiştir. Altıncı bölüm çeşitli takvimlerin birbirine çevrilmesi ile ilgili bilgiler içerir. Yedinci bölüm ile sekizinci bölüm vergi ve gelirler ile yeminlere ayrılmış, ayrıca mezheplerden bahsedilmiştir. Dokuzuncu bölümde antlaşmalar; onuncu bölümde siciller ve çeşitli konulara dair risâle örneklerine yer verilmiş, son bölümde posta teşkilâtı, haberleşmede kullanılan usuller hakkında malumat verilmiştir (el-Kalkaşendî, 1922: I-XIV; İpşirli, 2001: 263-264).

Bu eserlerin yanı sıra maharet ve kabiliyetlerini göstermek isteyen edipler, kendilerini ispat etmek ve nesirlerinde edebî sanatları uygulama becerilerini sergilemek için hayalî konularda mektuplar ve hikâyeler yazmışlardır.

İslam devletlerinde Arap dili ile kaleme alınan inşâ eserleri ve mektupların revaç bulması, resmî yazışmalara ait birtakım kuralların hususi yazışmalarda da kullanılması, inşâ üslubunun diğer edebî eserlere de sirayet etmesine vesile olmuş ve buna bağlı olarak resmî ve hususi yazışma örneklerini ihtiva eden birçok münşeat mecmuası telif edilmiştir. Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin (öl. 1033/1624) *Bedî'u'l-inşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebat ve'l-mürâselât* adlı eseri de bu literatür arasında yer alan önemli eserlerdendir. Çalışmamızda eserin 1299/1882 yılında İstanbul'da *İnşâ'u'l-A'ttar* ile birlikte Matbaatu'l-Cevaib'te basılan 2. baskısı esas alınmıştır.

2. Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin hayatı ve eserleri

Zeynüddîn Mer'î b. Yûsuf b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kermî, Filistin'de Nablus yakınlarında bulunan Tûr-ı Kerem/Tûrkerm (Tulkarim/Tûlkerm) köyünde doğdu. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. İlköğrenimini ve hafızlığını tamamladıktan sonra ilim tahsili için önce Kudüs'e gitti. Kudüs'te Muhammed el-Merdavî ve Kadı Yahya el-Haccavî'den fıkıh ve bazı dersleri okuduktan sonra Mısır'a geçerek Ezher'e girdi. Kahire'de Muhammed Hicazî ve Şehâbeddin Ahmed el-Guneymî ve diğer birçok âlimden hadis, tefsir ve fıkıh okuyarak icazet aldı. Öğretim faaliyetine Kur'an ve tefsir dersleri verdiği Ezher Camii'nde başladıktan sonra İbn Tolun Camii'nde Hanbelî fıkıh okutarak devam etti ve Sultan Hasan Camii meşihatına tayin edildi. Bundan sonra ömrünü fetva vermekle, ayrıca öğretim ve telifle geçiren Mer'î b. Yusuf Kahire'de 1033/1624 yılında vefat etti (Öztürk, 2004: 68-72; Kırbıyık, 2004: 185).

2.1. Öğrencileri

Mer'î b. Yusuf'un birçok öğrencisi olmasına rağmen kaynaklarda öğrencileri hakkında fazla bir bilgi yoktur. Ancak biyografi kitaplarından hareketle yeğeni Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Yusuf b. Ebu Bekir ile Mısır Kadısı Muhammed b. Mûsa el-Cemmazî el-Hüseynî ve Dımaşk Hanbelî müftüsü Abdülbaki b. Abdülkadir'in ona talebelik yaptığı anlaşılmaktadır (Öztürk, 2004: 68-72; Kırbıyık, 2004: 185).

2.2. Eserleri

Mer'î b. Yusuf oldukça velûd bir müellif olup eserleri, kendisi daha hayatta iken uzak beldelere kadar yayıldı. Müellifin, çoğu risale türünde yetmişten fazla çalışmasından bazıları şunlardır:

1. *Bedi'u'l-inşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebât ve'l-mürâselât*
2. *Gâyetu'l-müntehâ fi'l-cem' beyne'l-iknâ' ve'l-müntehâ*
3. *Delilu't-tâlib li-neyli'l-meâlib*
4. *El-Fevâidu'l-mevdû'a fi'l-eḥâdisi'l-mevdû'a*
5. *Ḳalâidu'l-mercân fi (beyâni) n-nâsiḥ ve'l mensûḥ mine'l-Ḳur'ân*
6. *Mesbûku'z-zehab fi fadli'l-'Arab ve şerefi'l-'ilm 'alâ şerefi'n-neseb*
7. *Tahḳîku'l-burhân fi isbati ḥaḳîḳati'l-mizân*
8. *Behcetü'n-nâzirîn ve âyâtü'l-müstedillîn*
9. *Ḳalaidu'l-ikyân fi fezâili Âli 'Osmân*
10. *El-Muḥtaşar fi ilmi's-şarf*
11. *Tahḳîku'z-zunûn bi-aḥbâri't-tâ'ün.* (Öztürk, 2004:72-76; Kırbıyık, 2004: 185-186).

3. *Bedi'u'l-inşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebât ve'l-mürâselât*

Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin, kısaca *İnşâ-ı Mer'î* olarak da tanınan *Bedi'u'l-inşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebât ve'l-mürâselât* adlı eserinin birçok baskısı yapılmıştır (Bulak: 1242; Kahire:1275, 1297, 1298, 1301, 1305 [*İnşâu'l-'Attar* ile birlikte], nşr. Şeyh Abdürrezzak; Kahire: 1299; İstanbul: 1299) (Kırbıyık, 2004: 185-186).

Eserde birçok türde mektup ve yazışma örneği yer almaktadır. İnşâ geleneğindeki klasik adlandırmalara dayanarak *İnşâ-ı Mer'î*'de yer alan mektup türleri, alfabetik sırayla şu şekilde gruplandırılabilir:

- a. Ubûdiyet-nâme, duâ-nâme, muhabbet-nâme: Bu tür mektuplara, meveddet-nâme, şevk-nâme veya uhuvvet-nâme de denilmektedir.
- b. Tehniyet-nâme: Bu tür mektuplara tebrik-nâme adı verilmekle beraber kudûmiye ve dâriyyeler de bu türe dâhil edilebilir.
- c. İyadet-nâme: Geçmiş olsun dileğidir.
- d. Ta'ziyet-nâme: Baş sağlığı dileğidir.
- e. Şefâat-nâme: Bu tür mektuplara, tavassut-nâme, şefkat-nâme, niyaz-nâme, iltimas-nâme, muavenet-nâme de denilmektedir.
- f. Takriz
- g. Niyâz-nâme
- h. Cevâb-nâme
- i. Nasihat-nâme (Gültekin, 2007: 242; İnce, 2009: 616).

Örneklerde de görüleceği gibi bir mektup, metne bakış açısına paralel olarak yukarıda sayılan türlerden bir veya birkaçı ile ilişkilendirilerek değerlendirilebilir.

Mektup, sözlükte “yazmak” anlamındaki “ketebe” kökünden türetilmiş olup “yazılan şey” demektir. Ancak Araplar bunun yerine daha çok kitâb, risâle ve sahîfe kelimelerini kullanmaktadır. Türkçede “mektup” kelimesinin yanı sıra Farsçadan alınan “nâme” kelimesi de kullanılmış, “ihbar-nâme, temlik-nâme, vasiyet-nâme” gibi yazılı evrak adları da yapılmıştır. Ayrıca mektup, “mektûbat, münşeat, resâil” başlıkları altında toplanan bir edebiyat türüdür (Bozkurt, 2004: 13).

Eserin unvanında yer alan “mükâtebât” ifadesi bir muamele hakkında iki tarafın mektuplaşması anlamına gelmektedir (Pakalın, 1993: 2/611). “Teressül” ifadesi ilm-i inşânın dallarından biri olan her bir taifeye uygun hususi ıstılah ve usullerle yazı yazılmasıdır (Kırca, 2016: 85). “Mürasele” haberleşmek, mektuplaşmak demek olup cem'i olan “mürâselât” ise tahrirat, mektuplar manasında kullanılır (Pakalın, 1993: 2/621).

3.1. *Bedî'u'l-inşâ'*ın konuları

Kitap 14 bab ve 1 fasıldan oluşmaktadır. Bu bablarda işlenen konular kısaca şöyledir:

1. Bab: Yazışma usulleri

Fasıl: Selamdan önce takdim edilmesi gereken şiirler

2. Bab: Selam kalıpları ve yazışmanın başlangıç kısmı ile ilgili bilgiler
3. Bab: Padişah ve vezirlik makamında bulunanlarla ilgili yazışma şekilleri
4. Bab: Bazı sıfat ve lakaplar
5. Bab: Dualar
6. Bab: İştihakla ilgili risale veya mektuplar
7. Bab: Serzeniş ve itap ile ilgili risale veya mektuplar
8. Bab: Tebrik ve kutlama ile ilgili risale veya mektuplar
9. Bab: Taziye

10. Bab: Şefaât, aracılık, rica ve referans mektupları
11. Bab: Hediye ile takdim edilen yazılar
12. Bab: Durumdan şikâyet edilerek verilen sözlerin yerine getirilmesi hakkındaki yazılar
13. Bab: Risale veya mektuplara cevap verilme usulü
14. Bab: Vaaz, nasihat ve yanlış davranışların kınanması hakkındaki yazılar

3.2. *Bedi'û'l-inşâ*' da bulunan yazışma türleri

Eserin dibacesinde el-Kermî, özellikle kâtiplerin mektup ve yazışmalarda ihtiyaç duydukları ve mutlaka bilmeleri gereken usul ve kaideler ile ilgili kısa ve özlü ifadeleri bu kitapta topladığını ifade ettikten sonra 14 bab ve 1 fasıldan oluşan çeşitli konularla ilgili temsilî örnekler vermektedir (el-Kermî, 1299: 5).

3.2.1. Bab: yazışma usulleri

İnşâda kullanılan kelimelerin; garabetten yani kelimenin kullanımının az ve manasının açık olmaması ile muhafaletü'l-kıyâs'tan yani kelimenin dil bilgisi kurallarına aykırı kullanımından arınmış olması gerekir. Kelamın fasih olmasının yanı sıra *zafu't-te'lif* denilen gramer kurallarına aykırılık olmaması, *tenâfiru'l-kelimat* (birbiriyle uyumsuz kelimelerin bir araya gelmesi) ve *takid* (maksadı açıkça ifade etmeyen, düğümlü söz) den arınması gerekir. Ayrıca mukteza-yı hâle mutabık yani içinde bulunulan durum ve ortamın şartlarına uygun olması gerekir. Bunlarla birlikte cümlelerin birbiri ile olan bağlantılarına dikkat etmek gerekir (el-Haşimî, 1969: 1/16-22).

el-Kermî, bu konuda selevî yazışmalarda süslü ve kafiyeli lafızlar kullanmaktan kaçındığını belirttiğinden sonra çağdaşlarının bu konuda aşırıya kaçtıklarını ifade etmektedir. Bu gibi sözleri kullanarak lafi uzatmanın uygun olmadığını vurgulayan el-Kermî, “Kelamın hayırlısı, az ve öz olanıdır.” sözüne uygun olarak muhatabın makam ve mevkiisine göre bir üslup tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (el-Kermî, 1299: 5-6).

Fasıl: selamdan önce takdim edilmesi gereken şiirler

el-Kermî, bu fasılda selamdan önce bazı şiirlerin kullanılmasında herhangi bir beis görmediğini, hatta şiirin duyguları harekete geçirip yapılan iltifatları güçlendirdiğini ifade ederek aşağıda bazı örnekleri verilen şiirleri zikretmektedir.

سلام كَعْرِفَ الْمِسْكَ فَاثِيَّ وَ نَاشِئُ وَ كَالرَّوْضِ بِالْأَشْوَاقِ زَاوٍ وَ زَاهِرُ

على غَائِبٍ عَنِّي وَ فِي الْقَلْبِ حَاضِرُ أَلَا فَاعْجَبُوا مِنْ غَائِبٍ وَ هُوَ حَاضِرُ

“Selam olsun misk kokusu gibi yayılan ve dağılana

Çimenlik misali özlemle çiçeklenmiş ve parlayana

Selam, bedenimden uzak ama kalbimde var olana

Kaybolup da hazır olmak ne acayıptır anlayana” (el-Kermî, 1299: 7).

سلامٌ وَ تَفْسِيرُ السَّلَامِ سَلَامَةٌ تَحْتِيَّةٌ مُشْتَبِقَةٌ وَ تُحْفَةٌ زَائِرٌ

“Selam olsun ki selamın tefsiri selamettir

Özleyenin esenlik dileği ve ziyaretçinin hediyesi” (el-Kermî, 1299: 7).

و لما تأتيتم قلم اقتدير أسير لحضرتكم بالقدم

وصلت إليكم بقلب شخ و خاطبتكم بلسان القلم

“Uzaklaşınca size gelemedim yürüyerek

Takatim kalmadı huzuruza gelmeye

Size ulaştım kederli gönlümle

Ve hitap ettim size kalemin diliyle” (el-Kermî, 1299: 7).

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere el-Kermî, bu fasılda muhatabın duygularını alevlendirecek, gönlünü celbedecek türde şiirler seçmiştir.

Bab: selam kalıpları ve yazışmanın başlangıç kısmı ile ilgili bilgiler

Yazışmalarda dikkat edilmesi gereken bazı usuller vardır. Özellikle mektupların giriş kısmı, kâtiplerin en fazla dikkat etmesi gereken bölüm olup muhataba tesir edecek güzel kelimeler kullanılmalı ve ibareler belîğ olmalıdır (el-Haşimî, 1969: 1/16-22; el-Halebî, 1298: 65). Bu kısımda el-Kermî, söze selamla başlamanın gerektiğini belirterek şu tavsiyelerde bulunmaktadır: Bil ki selam lafızları tek bir kalıpla sınırlı değildir. Dilersen, “en yüce ve şerefli selam veya övgü”, “selamın ardından” ya da “selam hediyesinden sonra” gibi cümlelerden sonra “özellikle efendimiz” cümlesini ekleyerek uygun sıfat ve lakapları saydıktan sonra muhatabın ismi, açıkça veya ona işaret eden kelimelerle ifade edilmelidir (el-Kermî, 1299: 9). Eserde başlıkla ilgili manzum ve mensur şu örnekler verilir:

لَسْنَا نُسَمِّيكَ إِجْلَالًا وَ تَكْرِيمًا وَ قَدْرُكَ الْمُعْتَلَى عَنْ ذَاكَ يُغْنِينَا

إِذَا انْقَرَدَتْ وَ مَا شُورِكْتِ فِي صِفَةٍ فَحَسْبُنَا الْوَصْفُ إِضَاحًا وَ تَبْيِينًا

“Anmıyoruz ismini tazim ve ihtiram için

Buna muhtaç etmez bizi ulu merteben ve kadrin

Bir sıfatta yok ise benzerin ve şerikin

Sıfat yeter bize anlatmak ve izah için” (el-Kermî, 1299: 9).

كَمَامَةٍ وَ أصدَحَ حَمَامَةٍ وَ أبدَعَ عِبَارَةً وَ أرفَعَ إِشَارَةً وَ أطفَى مِنَ نَسِيمِ الصَّبَا إِذَا حَرَكْتَ الْأَفْنَانَ وَ أَطْرَبَ مِنْ تَغَارِيدِ الْأَطْيَارِ أَمَالَتِ الْأَغْصَانُ سَلَامًا تَعَطَّرَتْ بِنَفْحَاتِهِ رِياضُ اللَّمَحِيَّةِ وَ الْوِدَادِ وَ تَحِيَّاتِ صَافِيَّةٍ أَغْزَرَ مِنْ قَطْرِ الْغَمَامِ نَحْصَ مَوْلَانَا فَلَانَ

“Goncalardan yayılan en güzel koku, güvercinlerin en tatlı ötüşü, ibarelerin eşsizi, işaretlerin en yücesi, dalları okşayan saba rüzgârından daha hoş ve dalları titreten kuş cıvıltılarından daha sevimli, muhabbet bağlarını kokusuyla şenlendiren selam, saf ve halis, yağmur damlalarından daha bol esenlik dileği selam filan efendiye olsun.” deyip dua ettikten sonra... (el-Kermî, 1299: 10).

غَبَّ تَسْلِيمَاتٍ تَعَطَّرَ الْأَكْوَانُ بِطَيْبِ نَشْرِهَا . وَ تَبَسُّمُ تُغَوَّرُ الْأَفْخَوَانِ مِنْ حَسَنِ بَشْرِهَا . صَادِرَةٌ عَنْ وَدِّ لَا يَزُولُ وَ لَوْ تَزُولُ الْجِبَالُ . وَ حُحْبٌ لَا يَفْنَى وَ لَوْ تَفْنَى الْأَيَّامُ وَ اللَّيَالُ

“Cihanı güzel kokusuyla kaplayan, papatyaları hoş kokusuyla tebessüm ettiren, dağlar yok olsa bile sebat eden, gece ve gündüzler tükense bile yerinde duran selamlarımı takdim ettikten sonra...” (el-Kermî, 1299: 13).

غَبَّ إِهْدَاءِ تَحِيَّاتٍ مُبَيَّنَّةٍ عَلَى صَدَقِ الْوِدَادِ . وَ تَسْلِيمَاتٍ مُبَيَّنَّةٍ عَنْ مَحَبَّةِ الْفَوَادِ . وَ دَعَوَاتٍ لِتِلْكَ الدَّاتِ الْبَهِيَّةِ مِنْ أُمَّ جَمَاهَا أَوْ تَبَيَّنَمَ بِتَرَابِ نَرَاهَا حَصَلَ لَهُ الْفَخْرُ وَ الْمَجْدُ

“Sevgilerin en sadığı ve gönül muhabbeti ile bina edilmiş selam ile birlikte kendine yönelenlerin ve mis kokulu toprağıyla teyemmüm edenlerin övünç ve talihe eriştikleri parlak ve yüce zatımıza dualar hediye ettikten sonra...” (el-Kermî, 1299: 14).

Yukarıdaki manzum ve mensur örneklerde el-Kermî'nin muhataba tesir edecek güzel kelimeler ve belîğ ibareler ve gönül okşayan hitaplar kullandığı görülmektedir.

3.2.3. Bab: padişah ve vezirlik makamında bulunanlarla ilgili yazışma şekilleri

Bu tür mektuplara ubudiyet-nâme ismi verilmektedir (Gültekin, 2007: 244). Ubudiyet-nâme, bir devlet büyüğüne olan bağlılık, sadakat, bendelik ve kulluk arz etmek veya sergilemek amacıyla yazılıp söz konusu kişiye/makama arz edilen mektuplardır (İnce, 2009: 616).

el-Kermî, bu kısımda şu tavsiyelerde bulunmaktadır: Bil ki kâtipler melikleri tazim etmekte aşırıya kaçmışlar hatta selamdan tenzih ederek, “Toprağınızı öperim.” veya “Ellerinizi öperim.” gibi ifadeler kullanmayı tercih etmişlerdir (el-Kermî, 1299: 16). İlgili yerde verilmiş bazı örnekler şunlardır:

يُقْبَلُ الْأَرْضَ حَمَا اللَّهُ سَاحَتَهَا مِنْ غَيْرِ الزَّمَانِ وَ اِكْتَنَفَهَا بِالْأَمَانِ مِنْ ضُرُوفِ الْحَدَثَانِ لَا بَرِحَتْ مَحْرُوسَةَ الرَّحَابِ وَ مَأْنُوسَةَ الْأَبْوَابِ هَامِيَةَ السَّحَابِ فَسِيحَةَ الْجَنَابِ لِمَنْ أَنَابَ

“Dudak sürüp öperim toprağınızı. Allah, zamanın musibetinden ve feleğin felaketinden emin kılsın arsasını. Her tarafı selamette olsun daim. Kapısı boş kalmasın ya Rabbim! Bulutları yağmurlu ve bereketli, meydanı ziyaretçilere açık ve hareketli olsun.” (el-Kermî, 1299: 16).

يُقْبَلُ الْيَدَ الشَّرِيفَةَ تَقْبِيلاً يَقُومُ بِوَجْهِ الْحَدَمِ وَ يَوَدُّ أَنْ لَوْ سَعَى عَلَى الرَّأْسِ إِنْ لَمْ تُشْعِفْهُ الْقَدَمُ

“Hizmetkârınız, kendisine vacip mübarek ellerinizden öper, ayakları güç getiremezse baş sürüyerek gelmek ister.” (el-Kermî, 1299: 17).

El-Kermî, bu kısımda padişah veya vezirlik makamı gibi önemli mevkilerde bulunan kişilerle yapılan yazışmalarda muhatabın makamına münasip övgü, tazim hitapları, sıfatlar ve lakaplar ile dualara dair örnekler üzerinde durmuştur.

3.2.4. Bab: bazı sıfat ve lakaplar

Kâtibin söze başlamadan önce maksadına uygun bir şekilde muhatabın makamına uygun övgü, yergi vb. sıfatları kullandıktan sonra dileğini ve isteğini ifade etmesi gerekir (el-Halebî, 1298: 84). el-Kermî, burada şu tavsiyelerde bulunmaktadır: Kâtibin selamdan sonra, muhataba layık olan sıfat ve lakaplarla hitap etmesi gerekir. Âdet hâline gelmiş ve kendine yazılan kişinin hoşuna gidecek durumlar haricinde bu sıfatları uzatmaması gerekir. Padişah, vezir, emir, kadı, kazasker, şeyh, âlimler, vaiz, tacir,

müdürrisler ile ilgili sıfatlar ve dualara yer verilir (el-Kermî, 1299: 18). el-Kermî'nin konuyla ilgili verdiği örnekler aşağıda yer almaktadır.

a. Müdürrislik vazifesinde bulunan biri için hitap örneği:

صدرُ المدرّسين فخرُ العلماء الرّاسخين الفقيه الذي ترتبَ بدروسه المساجدُ و المدارسُ أحميا دروسَ المدارس و زانَ دروسها و جمَلَ صدورَ المجالس و أطلعَ شمسها و جمعَ شملَ العلوم و نسقَ نظامها و رفعَ منارَ الإفادة و ضاعفَ إعطائها

“Müdürrislerin serdari, derin âlimlerin iftiharını... Öyle bir fakih ki dersleriyle süsleyen mescit ve medreseleri. Virane medreseleri ihya edip ders ve tedrisi ile tezyin eden. Onunla güzelleşir meclislerin başköşesi. Meclislerin ufku ve doğan güneşi. İlimleri toparlayan ve tanzim eden, bilimleri tertip edip nizam veren, beyan ve ifade fenerlerini yücelten, ilme güç ve kuvvet veren...” (el-Kermî, 1299: 36).

b. Edebiyat ve belagat âlimlerine hitap örneği:

عمدةُ البلغاءِ و المتكلمين كُنزُ النحاة و المعربين المتخلى كلامه بقلائد العقبان و نظامه ببلاغة قس و فساحة سخبان كيف لا و هو الفصيح الذي إن تكلم أجمل و أوجز و أسكت كلَّ لسانٍ ببلاغته و أعجز بل البحر الذي جرث فيه سُمنُ الأدهانِ فلم تُدرِك قراره و عجز الظراءُ عن أن يخوضوا تيّاره ما برزَ في مؤطِنٍ بحثٌ إلا برزَ فيه على الأقران و لا أخير عن فضله إلا تمكّل بليس الخبر كالعبيان كيف لا و هو البليغ الذي تألّأث معاني بيانه السطوُ و الطروسُ و اهتزت لبديع براعته و عبارته الأعطافُ و الرؤسُ إذا نثر نثر الدرر و إذا نظم نظم العُرر

“Belagat ve kelim ulemasının serdari, nahiv ve i'rab ilmiyle uğraşanların hazinesi. Kelamı gerdanlıklarla süslenmiş halis altından. Nizamı, söz dizimi Kus'un belagati ile ziynetli, fesahati Sehbân'dan. Nasıl olmasın ki! Kelamı kısa ve veciz, belagati lâil eder belagat ehlini, bırakır âciz. Öyle bir deniz ki akıl gemileri onda yol alır da dibini göremez. Beliğler ve emsalleri girdabına girmeye cesaret edemez. Nerde bahse girişirse üstün gelir akranına 'İşitmek görmek gibi değildir.' lafını hatırlatır hayranına...

Nasıl olmasın ki! Satır ve sayfaları parlatır ifadelerindeki manalar, ibaredeki maharet ve eşsizliği gören omuzları ve başları sallar. Nesre başlarsa inciler dizer, nazmettiğinde nurlar saçar.” (el-Kermî, 1299: 37).

Metinde adı geçen Kus b. Sâide ve Sehbân el-Vâilî'nin hayatları hakkında bilgi vermek konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Kus b. Sâide (öl. 600), Cahiliye Dönemi'nde Hz. Peygamber'in kendisini dinlediği, tevhid inancına bağlı bir hatip ve şair olup yetiştirdiği hatiplerle meşhur Necran çevresindeki İyâd kabilesine mensuptur. Kaynaklarda iyi bir hatip ve şair olduğu, insanlara nasihat etmek üzere Irak ve Suriye dâhil birçok yeri gezdiği, hatta Bizans imparatoruyla dostluk kurup onunla ilim, akıl, edep, mürüvvet, mal ve mülk konularında sohbet ettiği belirtilmektedir (Kapar, 2002: 460).

Sehbân el-Vâilî (öl. H. 1. yüzyıl sonları), Cahiliye Devri'nde Vâil kabilesi arasında doğdu ve bu kabile içinde yetişti. Vâil kabilesinin hatip ve şairi olup Sahbanu Vâil, Sahbanu Vâil el-Bahilî olarak tanındı. Hem Cahiliye Devri'nde hem İslamî dönemde hitabet, fesahat ve belagatiyle meşhur oldu. Hitabet, belagat ve fesahatte “eblağü min Sahban-i Vail, ahtabu min Sahban-i Vâil, efsahu min Sahban-i Vâil, ebyenü min Sahban-ı Vâil, entaku min Sahban-i Vâil” gibi darbimesellere konu olmuştur (Durmuş ve Öz, 2008: 511).

Yukarıdaki ifadelere dikkat edildiğinde her bir muhataba, makam ve mevkisine uygun sıfat ve lakaplarla hitap edilmiş, muhatap olan şahıs vazifesi ile münasip özellikleri zikredilip yüceltilerek memnun edilmeye çalışılmıştır.

3.2.5. Bab: dualar

Lakap ve sıfat bölümünden sonra münasip duaların edilmesi gerekir. Bunlar sultan, kumandan, devlet başkanları, kadı, şeyh, ulema, tacir veya herhangi bir kimse için kullanılabilecek dualar olarak sayılmaktadır. Bu tür mektuplara dua-nâme adı verilir. Dua-nâme, din ve devlet büyükleri ya da anne baba için Allah'tan iyi dilek ve temennilerde bulunmak üzere yazılır (İnce, 2009: 616). el-Kermî'nin konuyla ilgili verdiği örnekler aşağıda yer almaktadır:

a. Yolculuğa çıkan için:

فَاللّٰهُ يَجْعَلُ أَسْفَارَهُ مُقْتَرِنَةً بِالسَّلَامَةِ وَالْأَرْبَاحِ مُتَّصِلَةً بِالْبَيْطَةِ وَالتَّجَارِحِ وَقَضَى بِقُرْبِ رَجْعَتِهِ وَجَعَلَ مَسِيرَهُ سَبِيلاً لِرَفْعَتِهِ وَسَكَنَ بِقُدُومِهِ أَشْوَاقَ أَوْلِيَائِهِ وَأَهْلَ حُبِّيئِهِ

“Allah, seferinde selamet ve kazanç nasip eylesin. Herkesin gıptaıyla baktığı, başarıya erişmiş biri olsun, dönüşünü yakınlaştırsın, bu seferini şan ve şerefine artmasına sebep kalsın. Ailesi, dostları ve sevdiklerinin özlemlerini dindirsin.” (el-Kermî, 1299: 32).

b. Herkes için kullanılabilecek dua örneği:

بَعْدَ السَّلَامِ وَبَيِّتِ الْأَشْوَاقِ وَالدَّعَاءِ إِلَى تِلْكَ الْحَضْرَةِ الشَّرِيفَةِ وَالطَّلَعَةِ الْمُنِيفَةِ وَالشَّمَائِلِ اللَّطِيفَةِ مَعَ ثَنَاءِ تُجْجَلِ الْمِشْكِ عَبِيرِهِ وَبُزْرِيِّ الْبَلْبَلِ هَدِيرِهِ اسْتَوْهَبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ وَالْأَوْلَادِ السَّعِيدِ عَمراً يَطْلُوقُ الْأَبَدَ وَمِنَّمَا تَسْتَغْرِقُ الْعَدَدَ صَانَ اللَّهُ تَعَالَى حَضْرَتَهُ الْعَلِيَّةَ وَحَمَاهَا وَحَرَسَهَا وَتَوَلَّاهَا وَحَمَى جَمَاهَا وَأَدَامَ مَجْدَهَا وَعَلَّاهَا وَسَنَا ثَنَاهَا وَلا بَرِحْتُ سِدَّةً أَعْتَابَهَا مَلْتَوِمْةً بِالْأَفْوَاهِ وَتَرَابُ أُبُوَائِهَا مَوْسُوماً بِالْجِيَاهِ

“Selam, hasret ve duadan sonra, yüce huzurlarınıza, muhteşem sima ve endamınıza, latif ahlakınıza; kokusu miski, nağmesi bülbülleri utandıran selamlarımı takdim ederim. Yüce Allah, size ve soyunuza ebedî bir saadet ve sayısız ihsanlar başışlasın. Allah yüce cenaplarınızı korusun ve kollasın, gözetlesin ve himaye etsin. Yüceliğini ve şerefine devam ettirsin. Methinizi parlatsın. Eşiğiniz, daima dudaklarının öptüğü mekân olsun. Kapınızın toprağı, alınlarla damgalansın.” (el-Kermî, 1299: 37).

El-Kermî'ye göre mektuba başlarken lakap ve sıfat bölümünden sonra dua edilmesi ve bu esnada muhatabın durumuna ve özelliklerine münasip kelimelerin kullanılması gerekir. Mesela ismi Ahmet olan muhataba dua edilirken “hamd” kelimesi, adı Şemsettin olan kişiye dua edilirken “şems” kelimesinin kullanılması daha etkili olacaktır. Yukarıdaki örneklerde muhatabın durumuyla ilgili hususlara dikkat edildiği görülmektedir.

Bab: iştiyakla ilgili risale veya mektuplar

Özlem mektupları; aralarında teklifsizce görüşülebilen, mevki ve makama münasip hitap zorunluluğu bulunmayan samimi dost ve arkadaşlar arasında kullanılır. Bu tür mektuplara muhabbet-nâme adı verildiği gibi meveddet-nâme, şevk-nâme ya da uhuvvet-nâme isimleri de verilmektedir (Gültekin, 2007: 244). Bu tür mektuplarda kâtibin yapmacık sözlerden kaçınması, içinden geldiği gibi yazması tavsiye edilmekle birlikte mukteza-yı hâle de uygun davranılmalıdır (el-Haşimî, 1969: 1/45). el-Kermî'nin konuyla ilgili verdiği örneklerden bazıları şöyledir:

رَعَى اللَّهُ أَيَّاماً تَقَصَّتْ بِقُرْبِكُمْ قِصَاراً وَحَيَّاهَا الْحَيَا وَسَقَّاهَا

فَمَا قُلْتُ إِيَّاهُ بَعْدَهَا لِمَسَامِرٍ مِنْ التَّسَاسِ إِلَّا قَالَ قَلْبِي وَاهَا

“Sizinle geçen geceler Allah'a emanet

Kısaydı ama hayatla sulanmış ve ihya edilmişti

O gecelerin ardından kime sohbet için dediysem 'tamam'

Ardından kalbim dile gelip dedi ‘aman’” (el-Kermî, 1299: 43).

غَبَّ سلامٍ ممزوج بالشُّوق و الغرام مرتبطٌ بأسبابِ المحبَّةِ على الدَّوامِ لا انقضاءَ لمدده و لا انقطاعَ لممدده يُهديه من سالتُ مدامه حتى سبَّح في بحرِها و عام و طالتُ عليه أزمناً
الهجر حتى أنّ أفلَّ لحظاتها ما بين شهرٍ و عام كيف لا و شمسُ جمالكم قد توارثتُ عنه بالحجاب

“Önce selam, yoğurulmuş özlemle ve bandırılmış hasrete. Sıkı sıkıya bağlı muhabbete. Daimî ve bitmeyen, sağlam ve kesilmeyen akıttığı gözyaşlarının denizinde yüzenin hediyesi hâlâ o denizde batıp çıkmakta kendisi, hicran vaktinin bir sene sayılır saniyesi. Neden olmasın ki cemal güneşinizin örtündü çehresi, bürüdü yüzünü bulut peçesi, [dendikten sonra] zat-ı âlinize bunu yazmamın sebebi...” (el-Kermî, 1299: 38).

Bu bölümde oldukça samimi, tekellüften uzak ve duygu yüklü ifadelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Bab: serzeniş ve itap ile ilgili risale veya mektuplar

Eserin bu bölümünde; uzun süreli ayrılık, uzak durma, dedikodulara sebebiyet verme, hâl ve tavırlarda görülen soğukluk, sebepsiz davranış değişikliklerine bağlı olarak yazılabilecek mektuplardan örnekler verilmektedir. el-Kermî'nin konuyla ilgili verdiği örnek şöyledir:

أفضلُ العتاب ما كان بين الأحباب بسبب طول الغياب سيدي ما سبب طول غيابك عني و تباعدك مني و ما لعلني في عدم الحضور و ما الداعي لهذا التفور و القلب بك محرق
مشغول و الضمير عن محبتك لا يزال و لا يزال قسماً يصدق الحب فيك و إخلاص الوُدِّ لذئبك إنَّ حضورك عندي لأشهى من البارِد للغطشان و أنت عندي بمنزلة الروح للجانان

“Sitemlerin en güzeli olur ahabaplar arasında, uzun süren kayıplar sonrasında. Efendim, neden ortalıkta yoksunuz, uzun müddetten beri ayrı durmanızın sebebi ne? Verin haberi. Nedir mâni olan gelmenize, sebep nedir çekingenliğinize? Hâlbuki bu kalp senin için yanmakta, daim seninle meşgul ve seni anmakta. Sana olan samimi muhabbetine yemin olsun. Gönlün bu sevgiden emin olsun. Seni görmek daha tatlı, dudağı kurumuş birinin soğuk suya hasretinden. Bana can içinde ruh gibisin, ayrılamaz can tenden.” (el-Kermî, 1299: 47).

Bu bölümün başlığı, “serzeniş ve itap ile ilgili risale veya mektuplar” olmakla birlikte el-Kermî'nin kullandığı ifadeler aslında yapılan sitemin, derin bir sevgi ve hasretin kılıfı olduğunu göstermektedir.

3.2.8. Bab: tebrik ve kutlama ile ilgili risale veya mektuplar

Bu tür mektuplar genel olarak tehniyet-nâme olarak adlandırılır. İyadet-nâme, kudûmiyye ve dariyyeler de bu başlık altında toplanır. Tehniyet-nâme (tebrîk-nâme), doğum, düğün, terfi gibi sevindirici bir olayın kutlanması amacıyla yazılan mektuplardır. Bu tür, günümüzde tebriknâme veya kısaca tebrik kelimesiyle ifade edilmektedir (Gültekin, 2007: 244).

Ziyaret edilemeyen, rahatsızlığı işitilen dostların hâl ve hatırlarını sormak için yazılmış mektuplara “iyadet-nâme” denir. Kudûmiyye büyük ve önemli bir zatın herhangi seferden dönüşü vesilesiyle takdim edilen armağana denir. Edebî bir terim olarak ise kudûmiyye; büyük ve önemli bir zatın seferden dönmesi veya bir şehre teşrifi vesilesiyle yazılan, avdetin veya teşrifin tebrik edilip şairin ve halkın duygularının yansıtıldığı, teşrif eden kişinin övüldüğü manzumelere denir (Batur ve Yıldız, 2019: 260). Dâriyye, herhangi bir konak, ev veya köşkün inşasından dolayı yazılan tebriklerdir (Pala, 2002: 117).

el-Kermî, bu gibi konularda selam, sıfat ve lakapların ardından duada bulunduktan sonra zafer, fetih, düğün, doğum, tayin, yeni bir ev gibi olaylara binaen yazılabilecek tebrik örnekleri vermektedir:

a. Geçmiş olsun dileği (تمنئة بعافية مريض)

المجسّد عوقى إذا عوفيت و الكرم و زال عنك إلى أعدائك الأئم
صحت بصحتك الأمل و ابتهجت بها المكارم و ائملت بما الذيم
“Esenliğinle afiyet buldu şeref ve kerem

Seni bırakıp düşmanlarına yürüsün elem

Arzular şifa buldu sıhhatinle oldu bahtiyar

Safa buldu cömertlik ve inayet, koptu yağmurlar” (el-Kermî, 1299: 58).

b. Ev tebriği

يُنهي و يُهَيّئ بالمسكن السعيد و الوطن المبارك الجديد و المنزل الذي تُحيط به السعادة من سائر جهاته و يكتنّفه الإقبال من جميع جنباته فالله تعالى يجعل حلول المولى فيه مؤذناً بتمام
التعماء و كائناً في أسعد الطوالع من نجوم السماء و يجعل السعادة نبأته و الإقبال أركانه و الأيمن ساحة جنايه و التوفيق عتبة بابه

“Mesut yuvanız, mübarek yurdunuz hayırlı olsun. Mutluluk ve talihin dört taraftan sardığı yeni mekânınız hayırlı uğurlu olsun. Efendimizin teşrifini yeni mekânına, Rabbim alamet eylesin nimetlerin tamamına, talih yıldızının kutlu çıkışına denk gelsin. Binası mutluluk ve saadetle renklensin. Arsası bereketli, esası devletli, eşiği bahıtlı olsun.” (el-Kermî, 1299: 56).

Bu bölümde günlük hayatımızın her alanında kullanılabilecek türde mektuplara örnek verilmiştir. el-Kermî, muhatabın iyileşmesinden ya da mutluluk veren bir durumdan duyduğu sevincini tebrik ederek duygularına ortak olduğunu belirten belîğ ifadeler kullanmıştır.

Bab: ta'ziye (ta'ziyet-nâme)

Bu bölümde konuyla ilgili verilen bazı örnekler şunlardır:

و ما هذه الأيام إلا مراحل و ما هذا الحد من الموت قاصد
و أعجب شيء لو تأملت أنّها مراحل تطوى و المسافر قاعد

“Gece gündüz sadece bir konaklık mekândır

Bir yaverin eşliğinde ölüme gidilen andır

Merhaleler kat edilir de yolcu yerinde oturur

Dikkatlice bakarsan eğer en acayip şey de budur.” (el-Kermî, 1299: 61).

و يُنهي الحب بعد رُغم السطور و العبرات تعرقها و الثمرات تحرقها أنه قد ورد إليه الخبر الذي قد أطال كثرته و أطار قلبه و ضاعف ألمه و توجهه إنا لله و إنا إليه راجعون ما شاء الله
فلقد فتح هذا المصاب الجفون و أسأل الدموع من العيون كالعيون كان و ما لم يشأ لم يكن تسليماً لمن له الخلق و الأمر و صبراً على هذا المصاب الذي أورت في القلب تزايد الجمر
و مولانا أولى من يتلقى أمر الله بالتسليم و يلقى الخطوب الصادمة بقلب سليم

“Sizi seven (ben), yalmlı soluklar eşliğinde gözyaşlarının ıslattığı, hasret ateşinin yaktığı bu satırları yazarken kederini uzatan, kalbini kuşatan matemini ve elemi katbekat arttıran haberin kendisine ulaştığını bildirmek ister. Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz. O'nun dediği olur; dilemediği olmaz şüphesiz. Yaratmak O'nun, her şey O'nun elinde. Sabır ve teslim gerekir ölümden, her fiilinde. Kalbi ateş kollarıyla harlayan bu musibettede merhumun haberi, yaraladı pınarlar, gözeler misali gözyaşları akıtan gözleri.

Efendimize ise yakışan, Allah'ın emrine selim bir kalp ile teslim olmak ve musibet darbelerini rıza ve hilm ile karşılamaktır. Zira Efendimiz bu hususta insanlar arasında önder ve örnektir.” (el-Kermî, 1299: 61).

Bu kısımda insanların hayat yolculuğu esnasında karşılaştıkları en acı olaylardan biri olan ölüm haberi üzerine duyulan üzüntü dile getirilip muhatabın acısını paylaşmak ve hafifletmek, elem ve kederini teskin edip teselli edecek ifadeler, etkili bir üslupla kullanılmıştır.

Bab: şefaât, aracılık, ricâ ve referans mektupları

Şefâat-nâme, bir suçun affedilmesi ya da herhangi bir iş için yardım istenmesi amacıyla yazılan mektuplardır (Gültekin, 2007: 260). Tavassut-nâme, şefkat-nâme, niyaz-nâme, iltimas-nâme, muavenet-nâme gibi adlarla da bilinen bu mektuplar, genellikle ortak özelliklere sahiptir ve bu mektuplar şahsî istekler içermezler. Bunların en önemli ortak yönleri eş dost ve yakın çevre için bir tanıdığı referans isteme veya referans vermedir (İnce, 2009: 618).

Bu bölümde konuyla ilgili verilen bazı örnekler şunlardır:

دُورًا الحوائج يأتوني لعلميهم
أني لذيك من الأتباع والخدم
يستصحبون كتابي شافعاً لهم
لئبيل مطلبهم من معدن الكرم

“Muhtaçların kapısına gittikleri benim

Bilirler hizmetçinim, buyruğuna âmâdeyim

Mektubumu şefaâtçi bilip taşırlar yanlarında

Dileklerine ulaşınlar diye kerem membanda.” (el-Kermî, 1299: 65).

و إن حامل الرق المحببة التي لم تتغير بعد الدار تمن له في المحبة صعبة أكيدة و مودة مديدة و هو مع ذلك متضلع من معرفة العلوم الدتية و الفنون الأدبية مشتمل على فهم قاصح و عقل راجح و مودة كاملة و فتوة شاملة و بيت طاهر و نسب فاخر و عند النظر إليه يلوح شاهد ذلك عليه و ليس الخبز كالعيان و ستقر به عند الرؤية العيان و المأمول من المولى كما هو معروف من لطيف إنعامه و شريف اهتمامه أن يجيب ملاقاه و يكرم مثنوا و يبالي في تعظيمه بإجلاله و يحترمه احترام أمثاله و يرعاه حق رعايته و يبلخه بعين عنايته فإذا فعل ذلك وضع الأشياء في محلها و هو ممن كان أحق بما و أهلها و ما أسداه سيدنا إليه فهو واصل إلى و محسوب في الجزاء على

“Mesafelerin, uzaklığın değiştiremediği muhabbet mektubunu taşıyan bu zât, sarsılmaz ve kadim dostluğumuzun bulunduğu, aynı zamanda dinî ilimler ve edebî sanatlar hususunda çeşitli ve mükemmel bilgilere sahip bir dostumuzdur. Anlayışı zeyrek, zekâsı yüksek, sevgisi tam ve içten, yiğitliği herkes tarafından bilinen, ailesi temiz ve belli, nesebi yüce ve şerefli olup ilk bakışta bile bu evsafını yansıtan işaretler görülür. ‘Anlatmak, görmeye benzemez.’ derler. Onu görünce aydınlanır gözler.

Lütufkâr nimetleri ve ulu hikmetleri herkesçe bilinen efendimizden istirhamımız; güzelce karşılayıp hoşça davranması, ikram edip emsaline layık ihtiramda bulunması, ona münasip minvalde onu gözetip kollaması ve inayet nazarıyla ona bakmasıdır. Böylece efendimiz, ehil ve müstahak olduğu cihetle bir şeyi layık olduğu mahalle yerleştirip emaneti ehline teslim etmiş olacaktır. Efendimizin yapacağı lütuf ve ihsan, benim için yapılmış ve bana verilmiş bir armağan sayılacaktır.” (el-Kermî, 1299: 67).

Bu bölümde, muhatabın gururunu okşayan, yardım istenen iş veya kişi için merhamet ve iyilik duygularını kabartacak ifadelerin kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Bab: hediye ile takdim edilen yazılar

Hadisler ve din büyüklerinden rivayet edilen haberlerden anlaşılacağı üzere vazife veya bir yardım karşılığında hediye almak caiz değildir. Fakat insanların gönlünü yapmak, dostları sevindirmek için hediye vermenin bir sakıncası yoktur. Nitekim Ebu'l-Atâhiye (öl. 828) bir şiirinde:

هَدَايَا النَّاسِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ تُؤَلَّفُ فِي فَلْسُجِمِ الْوَصَالَا

وَتَرْزَعُ فِي الْقُلُوبِ هَوًى وَوَدَا وَتَكْسُوهُمْ إِذَا خَضَرُوا جَمَالَا

“İnsanların birbirine verdiği hediyeler

Gönülleri birleştirir ve birbirine kenetler

Aşk ve muhabbet ekini yeşertir gönüllerde

Cemal esvabı giydirir buldukları yerlerde”

şeklinde hediyeleşmenin güzelliğini ve faydalı yönlerini ifade etmiştir (el-Kermî, 1299: 70).

Bu konudaki başka bir örnek aşağıda yer almaktadır:

يُنْهَى بَعْدَ الدَّعَاءِ بِسَعَادَةِ أَيَّامِ الْمَوْلَى وَ لِبَالِيهِ وَ دَوَامِ إِسْبَالِ ذِيْلِ إِحْسَانِهِ عَلَيْهِ وَ أَيَّادِيهِ أَنْ هَدِيَّةً لَوْ كَانَتْ عَلَى قَدْرِ الْمَهْدَى إِلَيْهِ وَ الْمَعُولِ عَلَيْهِ فِي تَقْدِيمِهَا لَكَانَتْ نَفَائِسُ التُّخْفِ فِي مَقَابِلَتِهِ مُخْتَفَرَةً غَيْرَ جَلِيلَةٍ وَ عِظَائِمِ الطَّرْفِ بِالنَّسْبَةِ إِلَى مَكَارِمِهِ مُسْتَسْعِرَةً قَلِيلَةً بَلْ لَوْ كَانَتْ هَدِيَّةً عَلَى قَدْرِ الْمَهْدَى إِلَيْهِ لَا تُسَدُّ بِأَجْمَا وَ تَحْجَلُ أَصْحَابُهَا غَيْرَ أَنَّ الْمَالِيكَ لَمْ تَزَلْ تَقْتَرِبُ إِلَى مَوَالِيهَا بِالْيَسِيرِ مِنْ نَعِيمِهَا وَ الْمَوْلَى أَوْلَى بِالْقَبُولِ بِمَخْضِ فَضْلِهِ وَ إِحْسَانِهِ وَ جَمِيلِ بَرِّهِ وَ اِمْتِنَانِهِ وَ قَبُولِ الْهَدِيَّةِ مِنْ شَيْمِ الْكِرَامِ الْمَشْهُورَةِ وَ مَعَالِي الْأَخْلَاقِ وَ الْحَيْمَمِ

“Efendimizin mutlulukla geçsin gündüzü ve gecesini. Eteği uzun olsun, yerleri sürüsün elbisesi, duasından sonra şunu ifade etmeliyim ki hediyeler, hediye verilen kişinin kadri miktarınca olsaydı en nefis armağanlar düşük sayılır, bulmazdı değer. Kerem ve lütfuna nispetle küçük düşer, olurdu hakir. Hediyelerin en büyüğü, misli nadir. Hatta takdim edilenin kadri miktarı olsaydı hediyeler, hediye kapısı kapanır; veren utanır, boş kalırdı eller.

Fakat şu da var ki daim kullar, daim yakınlaşmak ister efendilerine hediyeler ile takdim ettikleri küçücük bir şey olsa bile. Efendimize kabul etmek yaraşır, budur ihsan ve keremi, yaptığı iyilikler ve minneti. Hediye reddetmemek soylu insanların asil huy ve âdeti ile yüce ahlak ve ulu himmetlerindedir.” (el-Kermî, 1299: 71).

Hediye babında bir takriz örneği (هدية التصنيف):

Klasik metinlerin nazar duaları olarak nitelenen (Gür, 2012: 79) ve methetmek veya edilmek anlamına gelen takriz kelimesi, telif eserler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bir telifi medih yoluyla yazılan mensur veya manzum yazı şeklinde tanımlanan takriz, genellikle methedilen eserin baş kısmında yer alır (Pakalın, 1993: 2/385; Pala, 2002: 450).

و لما كانت الهدايا تزرع الحب و تضاعف و تعضد الشكر و تسعفه أحببت أن أهدي إلى مجلس المولى هدية فائقة و تحفة راقية تكون عنده نافعة و بقدره لائقة و لم يكن شيء أليق به سوى العلم الذي شغفه حباً و الحكمة الذي لم يزل بما صبأ مع اعتراف في ذلك أتى كتمهدي القطرة إلى البحر و العزف إلى الزهر أو كمن أهدى إلى الشمس ضياء و إلى القمر سناء لأن المولى هو البحر المحيط بكل فضيلة و العارف بكل فن فلا يخفى عليه دققة منه و لا جليلة إلا أن هذا المؤلف قد شملته سعادة الورد إلى منهله العذب المورد فإن وافق الغرض و قضى الحق المفترض و لحظته الهمة العالية و العناية السامية اكتسب شرفاً يتخلد في تواريخ الأخبار و يكتب بسواد الليل على بياض النهار

“Hediyeler gönüllere sevgi ektiği, şükran duygusunu kuvvetlendirdiği cihetle katınıza, kadrinize layık ve yüce, nefis bir hediye, mükemmel bir armağan takdim etmek istedim. Fakat size, tutkulu bir sevgiyle bağli olduğunuz ilim, gönle yerleşmiş hikmetten başka bir şey layık değil. İtiraf ederim ki bu armağan denize katre, çiçeğe koku, güneşe ışık ve aya nur bağışlamak gibidir. Nitekim Efendimiz her fazileti kuşatan bir deniz, her tende mahir bir arif olup büyük olsun küçük olsun hiçbir şey ona gizli olmamakla birlikte bu müellif, sizin tatlı pınarınızdan su içme saadetine kavuşur.

Eğer bu telif maksuda muvafık ve edası farz olan bir hakkın edası olarak görülür de ulvi himmetiniz ve yüce inayetinizin nazarına nail olursa tarihe geçecek, gecenin karalığı ile gündüzün beyaz sayfasına yazılacak baki bir şeref kazanacaktır.” (el-Kermî, 1299: 73).

el-Kermî, bu bölümde insanların gönlünü hoşnut etmek, eş ve dostları sevindirmek amacıyla hazırlanan manzum ve mensur metinlerde kullanılacak ifadeleri göz alıcı bir tarzda sergilemektedir.

Bab: durumdan şikâyet edilerek verilen sözlerin yerine getirilmesi hakkında

Niyâz-nâme, yalvarma, yakarma üslubuyla yazılmış mektup türüdür (Haksever, 1996: 25). el-Kermî, bu konuya aşağıdaki şiirle başlayarak örnek metinlerle devam etmiştir:

إذا لم يكن إلا عليك المَعْوَلُ فمن ذا الذي عن باب فضلك يعدل
و إن أنت لا تُرجى لكان مُلَمَّةً فمن ذا الذي يُرجى و من ذا يُؤمَل

“Senden gayri hiç kimse yoksa güvenilecek

Kapımı bırakıp başkasına kim gidecek

Gözler seni aramazsa bir badirede

Kimi anar, kimi umar, hani nerede” (el-Kermî, 1299: 73).

و يُنهي بعد الدعاء لمن جعله الله بالخير معروفا و على منافع العباد موقوفا و إلى تحصيل الثواب بكليته مصروفاً أنّ الداعي قد وقف ببابه و لاذ بجانبه الذي ما خاب من قصده و لا أضاع من اعتمده كيف لا و هو كعبه الجود التي ينجح إليها الوجود و قبله الأمان التي يؤتمها القاصي و الداني و قد توجه العبد في الموعد إليه غايته و استدرك فائته و من دأبه إغائته الملهوف و إسداء المعروف و إغتنام المتوبة والأجر و المسارعة إلى أفعال البرّ و إنجاز الوسائل و الآمال و المساعدة بالنفس و المال

“Duacınız, Allah’ın lütfuyla hayırsever olarak tanınan kendini insanların faydasına hasreden ve tüm benliğiyle sevap kazanmaya adayan zatınıza duadan sonra ifade eder ki kapınızda beklemekte ve ona yönelenin hüsrana uğramadığı ve kendisine güvenenin kaybetmediği zat-ı âlilerinize iltica etmektedir. Nasıl olmasın ki? O, mevcudatın kendisine yöneldiği kerem Kâbe’si, uzak yakın herkesin yöneldiği emellerin kıblesidir.

Kulunuz, kendisine vaat edilenin neticesini ve yitirdiklerini bulma emeliyle yüzünü size çevirmiştir. Zira çaresizlerin kurtarıcısı, hayırsever, sevap ve ecir kazanmayı ganimet sayan, iyilikte yarışan, dilekleri yerine getirmek için çırpınan, malı ve canıyla yardım eden gibi sıfatlarla tanınan efendimiz, bu gibi hasletleri kendine âdet edinmiştir.” (el-Kermî, 1299: 74).

Bu kısımda dilek ve isteklerin hasıl olması için muhatabın gururunu okşayacak, yardım ve merhamet hislerini heyecana getirecek ifadeler, duygulu bir üslupla dile getirilmiştir.

Bab: risale veya mektuplara cevap verilme usulü

Cevâb-nâme; gelen bir mektup, kendisine iletilen bir konu ya da soruya cevap vermek amacıyla yazılan mektuplardır (İnce, 2009: 650). Konuyla ilgili bölümdeki örneklerden bazıları şu şekildedir:

وصل كتابكم المشحون بالدُّرر و ورد خطايكم الذي هو أجي من الشمس والقمر فانصب له العبد قائماً على الحال و قابله بما يجب من التعظيم و الإجلال

“İncilerle yüklü mektubunuzu, güneş ve aydan görkemli hitabınızı, bu kulunuza ulaştığı gibi kadrine layık tazimle ayağa kalkarak karşıladım.” (el-Kermî, 1299: 77).

ورد كتابكم الشريف فأحيا قلباً كان ميتاً رميمًا و رفع برؤوس نعيمه عنه عذاباً أليماً و طرح عن خاطره وهمًا عظيماً فقَبَّله المملوك عند تناوله و لثمه إكراماً لمؤنسه

“Şerefli mektubunuz bize ulaşarak kurumuş, ölmüş kalpleri diriltti. Nimet bahçesi misali bize musallat olan acıklı azabı kaldırıp üzerimize serpilmiş ölü toprağını süpürdü. Zihnimizdeki tembellek ve gevşekliği kovdu. Bendeniz, mektubu eline alınca gönderenin hatırına dudaklarına götürüp öperek yüzüne gözüne sürdü.” (el-Kermî, 1299: 78).

el-Kermî, bu bölümde gelen mektubun muhtevası veya gönderen kişinin hâli, unvanı ve makamına göre verilecek uygun cevaplara ait bazı misaller vermiştir.

1.1.1. Bab: vaaz, nasihat ve yanlış davranışların kınanması

Bu tür mektuplar nasihat-nâme olarak adlandırılır. Nasihat-nâme, öğüt verici nitelikte olan didaktik yazılardır (Pala, 2002:362). el-Kermî, bu bölüme aşağıda yer alan hadis-i şerifi nakletmekle başlamaktadır:

صح عن النبي صلى الله عليه و سلم أنه قال: “الدين التصيحة” قالوا لمن يا رسول الله قال الله و لرسوله و لأئمة المسلمين و عاقبتهم

Ebû Rukayye Temîm İbni Evs ed-Dârî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Nebi (s.a.v.): “Din nasihattir.” buyurdu. Biz kendisine: “Kimin için nasihattir?” dedik. Peygamber Efendimiz: “Allah, Kitabı, Resulü, müminlerin yöneticileri ve tüm Müslümanlar için nasihattir.” buyurdu (Müslim, en-Nevevî, 2001: 92). Hadis-i şerifin devamında el-Kermî, “Nasihat, peygamberlerin yolu olan zorlu bir mükellefiyettir. Zira nasihat lezzetlere dalmış insanlara, makam sahibi kimselere ağır gelir.” demektedir.

عن المرأة لا تسأل و سأل عن قرينيه فكلت قرينين بالمقارن يقعدني و صا حبّ جياز الناس واستبقي وُدَّهم و لا تصحب الأردى فتردى مع الردي

“Kimliğini sorma kimsenin, araştırdığını dostunu, sevdiğini

Kim kime yanaşırsa bil, şüphesiz işler işlediğini

Hayırlı insanlarla dost ol, kazan sevgilerini

Dolaşma alçaklarla, devrilir görürsün berbat hâlini” (el-Kermî, 1299: 81).

و من بلغك شتمك فقد شتمك و من نقل لك فقد نقل عنك و من مدحك بما ليس فيك من الجميل و هو راض عنك ذمك بما ليس فيك وهو ساخط عليك قيل لبعضهم أجب الناس أحب إليك أخوك أم صديقك ؟ فقال إنما أحب أخي إذا كان صديقي

“Sana edilen küfürleri sana ulaştıran, sana küfretmiştir. Başkasının sözünü sana taşıyan; senin de sözlerini başkasına taşıyacaktır. Senden hoşnut olduğu zaman seni sende olmayan güzelliklerle öven; senden kızdığında seni sende olmayan çirkinliklerle anacaktır. Birine, ‘Kardeşini mi, arkadaşını mı

seversin?' diye soruldu. 'Ben kardeşimi ancak arkadaşım olursa severim.' diye cevap verdi." (el-Kermî, 1299: 83).

el-Kermî bu bölümde; gıybet, uygunsuz kişilerle arkadaşlık, yanlış davranışlar ile ilgili nasihatlerle birlikte ve şiir ve hikmetli öğüt örneklerini zikretmektedir.

Sonuç

İnşâ, ilmî bir disiplin olarak resmî veya özel yazışmaların usullerini, inceliklerini ve mektup yazma sanatını ifade eder. Bu disiplinin kurallarına uygun olarak yazılmış resmî ve özel mektuplar veya şiirlerin derlenmesiyle teşkil edilen eserlere münşeât mecmuası denilmektedir. İnşâ ilmi ve sanatı ile ilgili kaleme alınan eserlerin en önemli gayelerinden biri, kâtiplere yazışma usul ve kaidelerini öğretmektir.

Arap edebiyatında inşâ sanatının en büyük ilham kaynağı, Cahiliye Devri'nden miras olarak aldıkları fasih dilleri ve şiirleriydi. Bu mirasın ürünleri olan secili ve sanathî nesirler ile belîğ şiirler, daha çok hitabette kullanılmaktaydı. Edebî açıdan oldukça sanathî olan bu ürünler, İslamiyet'ten sonra insanların İslam dinine davet edilmeleri, din ve Kuran-ı Kerim'in anlaşılması noktasında önemli birer araç olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam'a davet mektupları, İslam tarihindeki ilk resmî mektup örnekleri sayılır. Dört Halife Devri'nden başlayarak Osmanlı Devleti dönemine kadar inşâ sanatı üzerinde durulmuş ve İslam devletlerinin bürokratik yapı kazanmasıyla birlikte inşâ sanatıyla ilgili çok sayıda eser kaleme alınmıştır.

Sihâbeddin Mahmûd el-Halebî tarafından kaleme alınmış olan *Hüsni't-Tevessül ilâ-şinâ'ati't-teressül*, el-Nuveyrî tarafından kaleme alınmış olan *Nihâyetü'l-ereb fi-fünûni'l-edeb*, ibn-i Fazlullah el-Ömerî'nin telif ettiği, *el-Ta'rif bi'l-muştalahi's-şerif*, el-Kalkaşendî tarafından kaleme alınan *Şubhü'l-a'sâ fi-şinâ'ati'l-înşâ'* adlı eserler, inşâ sanatının gelişmesinde rol oynayan temel eserler olarak sayılabilir. Bu eserlerde genel olarak belagat ilmi ile edebî sanatlarda kullanılan terimler, diplomasi ilmi, protokol kuralları, kitabet sanatı, kâtibin başlıca özellikleri, muhtelif konulara ait mektup ve yazışma usulleri gibi inşâ sanatı ile doğrudan alakalı konular ele alınmış; hayvan türleri, harp aletleri, ordunun sevk ve idaresi, hükümdarlar ve çeşitli halk tabakaları, posta teşkilâtı, çeşitli bitkiler, savaş, müzik ve oyun aletleri gibi tali sayılacak konular hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Mer'î b. Yûsuf el-Kermî'nin münşeât mecmuası tarzında tertip ettiği *Bedî'u'l-înşâ' ve's-şifât fi'l-mükâtebât ve'l-mürâselât* adlı eseri, bu literatür arasında yer alan önemli eserlerdendir. Eser, 14 babtan meydana gelmiş olup inşâ terminolojisinde cevâb-nâme, duâ-nâme, iltifât-nâme, iltimâs-nâme, inâyet-nâme, muhabbet-nâme, niyâz-nâme, ricâ-nâme, şefâat-nâme, tehniyet-nâme, teşekkür-nâme, ubudiyet-nâme olarak adlandırılan türlerde mektup örneklerini ihtiva etmektedir. Kısaca *İnşâ-ı Mer'î* olarak adlandırılan bu eserde yukarıda adı geçen kitaplarda yer alan konulardan sadece çeşitli makamlara hitaben yazılacak resmî ve özel yazışmalarda dikkat edilecek kaide ve usuller üzerinde durulmuş, belagat ilmi ile edebî sanatlarda kullanılan terimlerden ziyade yazışmalarda kullanılması gereken sıfat, lakap, dua ve şiirler ile muhtelif konu ve amaçlarla ilgili temsili yazı örnekleri bulunmaktadır. Bu örnekler edebî bilgisini ve kabiliyetini geliştirmek, edebî sanatları uygulama beceri ve maharetlerini ilerletmek isteyenler için rehber niteliği taşımaktadır. Bu örnekler üzerinden resmî ve özel kişiler arasındaki hiyerarşik iletişim, yazışmaların kendine has terminolojisi ile edebî dil ve üslup üzerinden çok yönlü okumalar yapmak ve çeşitli sonuçlar çıkarmak mümkündür.

“Aynen, artı, okey” gibi kelimelerin ve emojielerin kullanılarak dil hazinesinin kısırlaştırıldığı, görgü kuralları ve dil mantığına aykırı konuşma ve yazma alışkanlığının yaygınlaştığı günümüz şartlarında, inşâ ve münşeât mecmuaları üzerinde çeşitli çalışmaların yapılarak güzel konuşma ve yazma becerisinin kazandırılması ile ilgili örneklerin ortaya konması, önemli bir husus olarak önümüzde durmaktadır.

Kaynakça

- Batur, H., Yıldız, E. (2019). Şeyhülislam Muhammed ve Sâmih'in kudûmiyeleri üzerine mukayeseli bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 259-288.
- Bozkurt, N. (2004). Mektup. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 33, s. 13-14). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ. (2000). İnşâ (Edebî Tür Olarak İnşâ: Arap Edebiyatı). *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 22, s. 334-337). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ. (2000). İnşâ. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 22, s. 334-337). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ., Öz, M. (2008). Sahban el-Vâilî. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 25, s. 511-512). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- el-Alevî, A. (1999). İbn-i Fazlullah el-Ömerî. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 19, s. 483-484). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- el-Halebî, Şihâbüddin Mahmûd. (1298/1881). *Hüsnu't-tevessül ila sinâ'ati't-teressül*. Mısır: Matbaatu'l-Vehbiyye.
- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Abdullah. (1922). *Şubhü'l-a'sâ fi-şinâ'ati'l-inşâ* (1-14. cilt). Kahire: Daru'l-Kütübî'l Mısıryye.
- el-Kermî, Mer'î b. Yûsuf. (1299). *Bedi'u'l-inşâ' ve's-sıfât fi'l-mükâtebat ve'l- mürâselât [İnşau'ı-'Aţtar ile birlikte]* (2. b.). İstanbul: Matbaatu'l-Cevaib.
- Emîl, Bedî' Yakub. (2006). *Mevsuatu 'ulumî'l-'Arabiyye* (1-10. cilt). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye,
- Gültekin, H. (2007). *Türk edebiyatında inşâ: tarihî gelişim-kuram-sözlük ve metin*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gür, N. (2012). *Klâsik metinlerin nazar duaları: takrîzler ve Yenipazarlı Vâlî'ye yazılan takrîzler üzerine*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Haksever, H. İ. (1996). *Eski Türk edebiyatında münşeâtlar ve Nergisî'nin Münşeât'ı*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Haşimî, Ahmed. (1969). *Cevâhiru'l-edeb fi edebiyâtı ve inşâi lugâti'l-Arab* (1-2. cilt). Mısır: el-Mektebetu'l ticariyyetu'l-Kübra.
- İbn-i 'Aşûr, Muhammed Tâhir (1433/2011). *Usulü'l-İnşâ ve'l-Hitabe inde'l- Arab*. Riyad: Mektebetu Dari'l- Minhac.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. (t.y.) *Lisânu'l-Arab* (1-6. cilt). thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. Kahire: Dâru'l-maârif.
- İnce, Ö. (2009). Toplumsal Hayatın Münşeât Geleneğindeki İzleri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic*. 4 (2), 634-653.
- İpşirli, M. (2001). Kalkaşendî. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 24, s. 263-265). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Kapar, M. A. (2002). Kus b. Sâide. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 24, s. 460). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Keskiner, O. (1996). *Arap edebiyatında inşâ sanatının gelişmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kırbıyık, K. (2004). Mer'î b. Yûsuf. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 29, s. 185-187). içinde İstanbul: TDV Yayınları.

- Kırca, E. K. (2016). Münşeât Mecmuâlarının Tarihi Gelişimi ve Râmi Mehmed Pařa'nın "Hulâsa-i İnşâ" İsimli Eseri. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 84-100.
- Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye. (2004). *el-Mu'cemü'l-vasît* (1-2. cilt). Ed. İbrâhim Mustafa, Ahmed Hasan ez-Zeyât, Hâmid Abdulkâdir, Muhammed Alî en-Neccâr. (4. b.). Kahire: Mektebetü's-Şurûki'd-Düveliyye.
- Nevevî, Yahya bin Şeref. (2001). *Riyazu's-Salihîn* (3.b.). thk. Şuayb el-Arnâvut. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- Öz, M. (2007). Nüveyri, Ahmed b. Abdülvehhab. *İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 33, s. 304-306). İçinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Öztürk, E. (2004). *Osmanlı tarihçiliğinde fezâil edebiyatı (Mer'î b. Yûsuf'un Kalaidu'l-ikyân fi fezâili Âli Osmân örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih terimleri ve deyimleri sözlüğü*. (Cilt 2). Ankara: MEB.
- Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: LM Yayınları.
- Yılmaz, M. (1998). *İslâm kitâbet dairesinin doğuşu ve elişmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Zeydan, Corcî. (1936). *Tarihu âdâbi'l-lugati'l-'Arabiyye* (1-4. cilt). (3.b.). Kahire: Matbaatu'l-Hilal.
- Zeyyât, Ahmed Hasan. (1993). *Tarihu'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Daru'l-Marife.